

nere non vetetur. Maritus sane non sine mandato causam dicat uxoris, aut certe ante iudicem¹ se tali obliget cautione, quod uxor negotium eius non revolvat; et si revolverit, damnum quod cautio demonstrat, maritus excipiat, qui sine mandato causam dicere præsumpsit uxor. Quod si maritus causam, quam sine mandato coniugis suæ prosequebatur, amiserit, uxor nullum præiudicium pertimescat; sed aut per se negotium prosequatur, aut cui voluerit ea quæ ipsi competent prosequenda commendet. Ita ut si marito per iudicium iuste superato, denuo ad causam dicendam adversarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit convexandum, atque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebita victim fuisse; noverit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinavit, sed et illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfactum.

VII. Antiqua. *Vt sicut lucrum, ita et damnum revertatur ad mandatorem: de commodis etiam mandatum accipientis.*

Sicut lucrum, ita et damnum iuxta conditionem mandati ad eum, qui causam mandaverit, revertatur; ita ut qui causam ex mandato dixerit, et fideliter, ut negotium peragatur, instituerit, ab eo mandator nec mandatum repeatat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem. Quia iniustum est, ut mercedem sui laboris amittat, qui pro suscepta causa fideliter elaborasse cognoscitur; ita ut is qui negotium prosecuturus est, ante cause principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotio ab eo sit accepturus. Quod si receptam rem prosecutor infra tres menses reddere neglexerit mandatori, quidquid de eadem causa per quamcumque definitionem consequi potuit, perdat, et mandator iudicis instantia rem sibi competentem accipiat.

VIII. ² *Vt si mortuus fuerit is qui mandatum accipit, commodum illi debitum hæredes eius accipient.*

Qui mandatum fecit, si mortuus fuerit antequam causa dicatur, mandatum quod fecerat non va-

¹ Card. y Lind. iudicem, seu alios quos iudex elegerit, se tali.

² Card. Legion. y Lind. Antiqua.

³ Toled. got. Card. y Lind. perduxisse.

⁴ Legion. y Lind. finita.

leat; et qui mandatum suscepit, si antequam causa dicatur, fuerit morte præventus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quod si antequam moreretur causam dixisse dinoscitur, atque per suam instantiam ad fines usque legitimos perduxerit³, et tamen quocumque casu intercedente, nec dum perfinita⁴ res, aut exacta remansit, si ad hunc forte terminum fuerit causa deducta, quo eam ille qui per mandatum sequutus est, iam ante acceleraverat, omne lucrum quod ipse fuerat habiturus, hæredibus eius a mandatoris partibus exsolvatur.

IX. Flavius Cintasvintus Rex⁵.

Qualibus personis potentes, et qualibus pauperes prosequendas actiones in iungant.

Nulli liceat potentiori quam ipse est qui committit, causam suam ulla ratione committere, ut non æqualis sibi eius possit potentia opprimi vel terrori. Nam etiam si potens cum paupere causam habuerit, et per se adserere noluerit, non alter quam æquali pauperi, aut fortasse inferiori a potente poterit causa committi. Pauper vero, si voluerit, tam potenti suam causam debeat committere, quam potens ille est, cum quo negotium videtur habere.

X. Flavius Cintasvintus Rex⁶.

Quod liceat his, quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibus voluerit exsequendas in iungere actiones.

Nullus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen quandoquidem si pro iure fisci contra quilibet provenierit intentione mori, ille cui commissa res est, apud comitem civitatis, vel iudicem habebit licentiam legaliter negotium prosequendi: quem si absentem a loco, ubi res agenda est, esse contigerit⁷, vel occasio eum quæcumque suspenderit, aut etiam per se proponere fortasse noluerit, eandem utilitatis publice actionem per mandatum in iungere prosequendam cui elegirerit, sui erit indubitanter arbitrii.

⁵ Toled. got. sin autor ni nota. Legion. añade: Antiqua.

⁶ Legion. añade: Antiqua. Toled. got. sin autor ni nota.

⁷ Card. y Legion. constiterit.

IV. TITVLVS DE TESTIBVS ET TESTIMONIIS.

- I. *D*e personis quibus testificari non licet¹
- II. *Q*uod testibus sine sacramento credi non possit: et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi: et si vera testificare neglexerit testis.
- III. *D*e investiganda iustitia, si aliud loquitur testis, aliud scriptura.
- IV. *S*ervo non credendum, et qualibus regiis servis debeat credi.
- V. *N*e testis per epistolam testimonium reddat, et qualiter in iungendi testimonium possit.
- VI. *D*e his, qui falsum testimonium dicunt.
- VII. *D*e his, qui falsum probantur testimonium

protulisse, et de spatio sex mensium quo testem liceat infamare, sive aut super mortuum non liceat testimonium dare.

VIII. *D*e his, qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant, vel servos alienos ad libertatem impellunt.

IX. *In quibus causis possint testificari servi.*

X. *D*e his qui se placitum scriptis² obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant.

XI. *D*e quibus annis poterint testificari minoribus.

XII. *Vt contra extraneos parentela et propinquitas testimonium minime dicant.*

I. Flavius Cintasvintus Rex³.

De personis quibus testificari non licet.

Homicidæ, malefici, fures, criminosi, sive venefici, et qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos, divinosque concurrerint, nullatenus erunt ad testimonium admittendi.

II. ⁴ *Q*uod testibus sine sacramento credi non possit: et si utraque pars proferat testem, cui debeat credi: et si vera testificare neglexerit testis.

Iudex, causa finita, et sacramento secundum leges, sicuti ipse ordinaverit, a testibus dato, iudicium emittebat: quia testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt. Quod si ab utraque parte testimonia æqualiter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis extimabit electio. Certe si admonitus quisquam a iudice de re, quam novit, testimonium perhibere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit, et per gratiam, aut per venalitatem vera suppresserit; si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur ulterius. Quod si, licet ingenuæ, minoris tamen fuerint dignitatis personæ, et testimonio careant, et centum flagella infamati suscipiant:

¹ Legion. Toled. got. y Lind. licent.

² Legion. vinculis.

³ Legion. añade: Antiqua. Toled. got. sin autor ni nota.

⁴ Card. Flav. Glor. Cds. Rex. Legion. Antiqua.

⁵ Legion. añade: Antiqua. Toled. got. sin autor ni nota.

⁶ Toled. got. Card. Legion. y Lind. in qua ipse subscripsit.

⁷ Toled. got. ita pro manus contropatione. Card. ita ut per manus contropationem. Lind. pro manus comprobacione.

quia non minor reatus est vera supprimere, quam falsa confingere.

III. Flavius Cintasvintus Rex⁵.

De investiganda iustitia, si aliud loquitur testis, aliud scriptura.

Quotiens aliud testis loquitur quam ea scriptura continet, quam⁶ ipse subscripsisse dinoscitur; quamvis contra scripturæ textum diversa verborum sit a testibus impugnatio, scripturæ tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint eam, quæ offertur, scripturam minime roborasse, prolator eius probare debebit, utrum ab eisdem testibus scripturam fuisse roborata constiterit: et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis convincere fortasse nequierit, experientia iudicis id requiri sollerter curabit; ita ut pro manus contropatione⁷ testis ille qui negat, iudice præsente scribat, qui etiam plus⁸ cogatur scribere, ut veritas facilis innotescat, ubi scilicet, et hoc omnino quærendum est, ut scripturæ quærantur, et præsententur quas ante fecit, sive scripsit⁹. Et si tota ista defecerint¹⁰, tunc conditionibus editis iurare non differat, quod nequaquam inibi¹¹ subscriptor accesserit: et si post hoc¹² quocumque modo patuerit pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior persona fuerit, quantum ille perdere potuerat cuis parti¹³ testimonium perhibere contempsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exsolvere. Si certe inferior est persona, et unde duplare¹⁴

⁸ Legion. publice cogatur.

⁹ Toled. got. y Lind. subscripsit.

¹⁰ Lind. defuerint.

¹¹ Legion. ibidem.

¹² Card. y Legion. post hæc. Toled. got. et si post ex quocumque Lind. postea.

¹³ Toled. got. Legion. y Card. cuius partis.

¹⁴ Toled. got. et unde duplam rem dare non habeat. Card. y Lind. et unde duplam rem dare debeat, non habeat. Legion. et unde duplam rem dare non habeat.

non valeat, et testimonium amittat, et centum flagellarum ictus extensus accipiat¹. In duobus autem idoneis testibus, quos præsca legum recipiendos sanxit auctoritas, non solum considerandum est quam sint idonei genere, hoc est, indubitanter ingenui, sed etiam si sint honestate mentis perspicui, atque rerum plenitudine opulent. Nam videtur esse cavendum, ne forte quisque compulsus inopia, dum necessitatem² non tolerat, præcipitanter periurare non metuat.

IV. Flavius Cintasvintus Rex³.

Servo non credendum, et qualibus regis servis debeat credi.

Servo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine impetier. Nam etiam si in tormentis positus exponat quod obiecit, credi tamen illi nullo modo oportebit, exceptis⁴ servis nostris, qui ad hoc regalibus servitiis mancipantur, ut non immrito palatinis officiis liberaliter honorentur, id est, stabulariorum, gillonariorum⁵, argentariorum, cororumque præpositi, vel si qui præter hos superiori ordine vel gradu præcedunt. Quos tamen omnes et regia potestas iugiter non habet ignotos, et nullis eos esse constat pravitatis aut criminibus implicatos⁶, quibus utique vera dicendi vel testificandi licentia, sicut et cæteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad palatinum servitium pertinentibus, quicunque aliquem ad testimonium crediderit advocandum, non aliter ei fides admodumabitur, nisi regia potestatis elec-
tio iusta et honesta permisserit esse credendum, quod ille a se noverit⁷ esse testificandum.

V. Flavius Cintasvintus Rex⁸.

Ne testis per epistolam testimonium redat, et qualiter iniungi testimonium possit.

Testes non per epistolam testimonium dicant,

¹ Card. accipiat. Simili investigatione perquirere iubemus scripturarum veritatem, si autores causaverint, nullatenus ars roborasse; sed cum claruerit mentitos eos fuisse, decreto legis quod de falsariis scripturarum latum est, percuti eos iubemus. In duobus autem &c.

² Legion. y Lind. necessitatem tolerat.

³ Legion. añade: Antiqua.

⁴ Toled. got. y Legion. excepto.

⁵ Toled. got. gillonariorum.

⁶ Toled. got. inlicitos.

⁷ Legion. noluerit.

⁸ Legion. añade: Antiqua. Toled. got. sin autor ni nota.

⁹ Legion. y Lind. noverint.

¹⁰ Card. Legion. y Lind. in alia.

¹¹ Card. ubi iudex comanet, qui ex ipsis videntur idonei congregentur.

¹² Toled. got. Card. y Legion. cognitum per conditionum seriem.

¹³ Entre la ley V. y VI. sin orden de numeracion hay dos leyes en el códice de Cardona borradas, aunque legibles, con esta nota al margen: Leges romanas apognifas, y dicen así:

sed præsentes, quam noverunt⁹, non taceant veritatem. Nec de aliis negotiis testimonium dicant, nisi de his tantummodo, quæ sub præsentia eorum acta esse noscuntur. Certe si idem testes, aut parentes, vel amici, sive ætate decrepiti, vel infirmitate gravati, aut in aliena¹⁰ et longinqua provincia constituti de re, quæ ipsis est cognita, testimonium aliquibus iniungendum putaverint; et si non sint omnes de uno territorio, qui testimonium dicendum committunt, in eo tamen territorio, ubi ille¹¹ comanet qui plus ex illis videtur idoneus, congregentur, et ante eiusdem territorii iudicem, vel coram his, quos iudex elegerit, et mandatum faciant idoneis ingenuis, quibus voluerint, et de quo illis est cognitum¹² ad personam suam per conditionum seriem iurare procurent, qualiter quibus testificandi vicisitudo committitur, id indubitanter, ubi necesse fuerit, suo sacramento confirmir, quod iurare mandatores suos iustissime et evidentissime per semetipcos audierint: alter autem mandatum de talibus negotiis editum, apud omnes iudices semper erit invalidum.

VI. Flavius Cintasvintus Rex¹³.

De his qui falsum testimonium dicunt.

Si quis contra alium falsum testimonium dixerit, et in mendacio inveniatur, aut certe si ipse dixerit quia falsum testimonium dedit; si maioris¹⁴ loci persona est, det illi de propria facultate sua contra quem falsum testimonium dixerat, tantum quantum per testimonium eius perdere debuit, et testificare ultra non noverit. Quod si minoris¹⁵ loci persona est, et non habuerit unde componat, ipse tradatur in potestatem illi¹⁶, contra quem falsum testimonium dixerat, serviturus. Nam omnino per talis testimonium, qui se primi-
tus false¹⁷ testificasse prodiderit, causa ipsa revolvi non poterit: excepto si aliter evidenter¹⁸ ordo veritatis claruerit, id est, aut per legitimum alium et melioratum testem, aut per iustos et legales ordines scripturae. Quicunque autem, vel beneficio corruerit aliquem, vel circumventione qualibet falsum testimonium dicere persuaserit,

Vt testes priusquam de causa interrogentur, sacramento constringantur.

Testes priusquam de causa interrogentur, sacramento debere constringi, ut iurent se nihil nisi rei veritatem esse dicturos. Hoc etiam iubemus, ut honestibus magis, quam vilioribus testibus fides potius admittatur. Vniuers autem testimonium, qualibetque splendida et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.

De sacramentis leviter non iurandis.

Volumus ut sacramenta cito non fiant, sed unusquisque iudex prius causam veraciter cognoscat, ut eum veritas latere non possit, ne faciliter ad sacramentum veniant.

¹⁴ Toled. got. sin autor ni nota. Legion. Antiqua, no-

viter emendata.

¹⁵ Card. y Lind. si maior loci.

¹⁶ Card. y Lind. minor loci.

¹⁷ Legion. y Lind. illius.

¹⁸ Lind. falsa.

¹⁹ Toled. got. evidenter.

dum evidens huius rei commentum patuerit, tam auctor sceleris, qui in interitum intendit alterius, quam is, qui rerum aviditate cupidus testificandæ²⁰ præbuit falsitatis adsensum, pari simul sententia falsarii²¹ teneantur²².

VII. Flavius Cintasvintus Rex²³.

De his qui falsum probantur testimonium protulisse, et de spatio sex mensium quo testem liceat infamare, sive ut super mortuum non liceat testimonium dare.

Falsorum testimoniū obstinata nequitia nescit habere modum falsa dicendi, sed criminis crimen ntitur copulare periurii. Et ideo, quia detestandos huīusmodi sceleris præsumptores divina lex mortis sententia damnat, illos scilicet quos contra fratrem suum falsum dixisse testimonium potestas iudicaria comprobat: nos proinde tam nefariis personis ausum secundo testificandi subducimus, quos non humanis, sed divinis vocibus iam mortuos adprobamus. Et ideo si quis testimonium pro qualibet re in præsentia iudicis dederit, et causa per eius testimonium adprobata²⁴ extiterit; si forte in postmodum favore, terrore, vel munere pulsatus illius causidici, qui victus primum per eius testimonium fuit, dicat se idem testis falsum dixisse testimonium, quod primitus protulit, et secundo aliud testificare, unde prima qua dixerat subvertere velit; stante superiori lege, id novel-

¹ Legion. y Lind. testificandi.

² Lind. ut falsarii.

³ Card. continúa: Et insuper ad aliorum terorem centenos flagellis publice verberati, turpiter decalvati perenni infamio subiacebunt.

En este códice de Cardona hay también entre las leyes VI. y VII. otra que dice así:

Antiqua VII. De his qui animas suas periurio necant.

Si quis animam suam periurio necaverit, seu quisque præsumptuose periurasse detegitur, aut si quislibet videns se esse impressum, sciendo veritatem negaverit; dum hoc certius iudex agnoverit, addicatur, et centum flagella suscipiat, et statim sic notam infamia incurrat, ut postea ei testificari non liceat. Et si potentior fuerit secundum superiorem legem, quæ de falsarii continetur, insidente iudice, quartam partem facultatum rerum suarum amittat, illi consignandam, cui fraudem periurii moliri conatus est.

Al marge de esta ley hay una nota de letra moderna que dice: Aquí la ley del Concilio Cartag. V.

En el Toledano góticoy hay también otra ley de Ervigio, que es como se sigue:

Fls. Ervigio Rex.

De derogandis testibus quod per triginta annorum spatium protelentur ad obiectam illis infamiam compo- bandam.

Divalis est officii proprium, et iustitiam populis pandere, ut indiscreto iure legum promulgatas sententias æquitatis

² Legion. præsentabiliter.

la tenendum sanctione præcipimus, ut nec testificare illi secundo sit licitum, nec causa ipsa, de qua ipse periusus testis antea iuraverat, ulterius per eius testimonium revolvatur: excepto si aliis melioribus et legitimis testibus, seu etiam veridicis scripturis revolutio ordinata causa possit accidere, ut secunda determinatione iudicii²⁵ per alium, sicut dictum est, testem, vel verissimæ scriptura ostensionem, licentia sit negotium reparandæ causæ retexere. Nam et si quis causæ sua cupiens accelerare propositum, testem in iudicio protulerit; si ille contra quem causam habet, præsens adfuerit, et quid in reprobatione oblati testis opponat, nescire se dixerit, res siquidem ipsa, de qua agitur, per oblitorum testimoniū in iure illius, ad cuius partem testificaverunt, iudicis instantia contradatur. Illi tamen personæ, quæ se in⁷ derogatione prolati testis nescire dixerit quid obiicere possit, licentiam consulta pietate porrigitur, qualiter infra sex menses, et vitia ignorati testis perquirat, et causæ sua negotium reparare intendat. Quod si infra sex menses non potuerit, et vitia prædictorum testimoniū querare, et coram iudice eorum infamiam comprobare, transactis⁸ sex mensibus, nullum iam ei ultra temporis spatium dabitur, quo aut prolatum testem infamem esse convincat, aut alium testem pro eadem causa in iudicio proferat: sed quod testimonio eorum extiterit adligatum, valebit perpetuo modis omnibus involvulum. Et tamen si is, cui licitum est per sex menses vitia testimoniū accusare, legitimam fortasse infra constitutum tempus probationem invenerit, qua prolatum contra se testem

sanctione corrigeret. Vnde quia hactenus in lege constituta fuisse cognovimus, ut si quispiam in derogatione prolati testis nescire se dicere quod præsentialiter obiicere possit, infra sex menses et vitia ignoti testis perquirere, et causæ sua negotium reparare. Quod si hoc probare non potuerit exactis sex mensibus nullum in postmodum temporis spatium haberet, quando testem ipsum proferre deberet; sed quod probatione eiusdem testis alligatum fuisset involvsa stabilitate valeret², et alium testem dare ulterius non auderet, quod iniustum omnino nostra perpendit clementia, ut iustitia, que Deus est, temporis brevitati succumbat, dum nullo sæculorum fine deficiat. Ideo sub generali edicto omnibus regni nostri populis reparabilem in huīusmodi negotiis causandi licentiam pandimus: ut ex tempore quo idem legis ordo est conditus, tam causæ, quam in præteritis per huius sanctionem discussæ iustitia caruerint, quam etiam illæ deinceps novis intentionibus fuerint ortæ, ad eiusdem legis seriem eodem capitulo non teneantur adstrictæ. Sed disrupta mensura ipsorum institutio, cunctis liceat causas suas legitima testimoniū probatione iuxta anteriorē domini Chindasvindi Principis legem proprium negotium reparare, et alium testem proferre, quod debita cunctis iustitiae discretu examine debeat promulgari.

Esta misma ley en el códice Legionense es la VIII. y en San Juan de los Reyes la VII., como en el Toledano góticoy.

⁴ Toled. got. sin autor ni nota. Legion. Ervigio Rex.

Antiqua. Card. Flav. Ervigius.

⁵ Legion. y Lind. probata.

⁶ Toled. got. y Legion. iudicis.

⁷ Toled. got. interrogationem.

⁸ Toled. got. Card. y Legion. exactis.

infamem possit convincere, supra eos quos viventes potuit infamare, licitum erit causidico adductum testem producere. Nam si aliquem de numero illorum testium, qui primum iurasse noscuntur, constiterit fuisse defunctum, nullum super mortuum testimonium dabitur. Nec in talibus, vel quibuslibet aliis causis testimonium vivi super mortuum ullo modo admittetur: excepto si per legitimū et manifestū scripturā textū, ubi ipse, qui defunctus est, aut reum se criminis esse agnoscens subscriptis, aut iusto æquitatis iudicio publice denotatus apparuit. Et hæc quidem de infamatione, qua quisquis ille obnoxius ad dicendum testimonium non admittatur, dicta sufficient. Ceterum si debitum defuncti, vel præsumptio accusetur, iuxta legem aliam licitum erit causidico, aut per veridicū testem, aut per legitimā scripturā debitum mortui, vel præsumptionem convincere, et propositum partis suæ negotium consummare.

VIII. Flavius Cintasvintus Rex¹.

De his qui ad falsum testimonium dicendum alios provocant, vel servos alienos ad libertatem impellunt.

Si quis contra hominem ingenuum, et adversus libertum aliquem provocasse convincitur falsum dicere testimonium, tantum illi componat, quem² per falsam testificationem conabatur addicere vel damnare, quantum³, si iuste obtinisset⁴, potuerat de statu, vel de rebus eius adquirere. Si vero testis simpliciter ab alio ad testimonium invitatus, false⁵ contra ingenuum, atque libertum testificasse dinoscitur⁶, qualiter per eius testimonium in servitutem quisque humiliaretur, et tamen ille qui testem protulit, conscius fraudis huius non invenitur, solus testis ipse superiori sententia multandus⁷ est, id est, sicut ille qui testem ad falsum testimonium provocavit, ei quem suo testimonio decipere voluit, obnoxius maneat. Ita ut si non habuerit unde componat, in potestate eius cum hoc quod habere videtur, perenniter servitus tradatur. Id autem, et de illis decernimus observandum, qui ut servos alienos ad libertatem producerent, aut falsum testimonium dixisse reperiuntur, aut eam intentionem adhibere conati sunt, ut ab eis provocati per eorum

¹ Toled. got. sin autor ni nota. Legion. añade: Antiqua.

² Legion. contra quem.

³ Card. quantum sibi iuste poterat de statu vel de rebus suis adquirere.

⁴ Toled. got. y Lind. eum obtinuisse. Legion. eum obtinuisse poterat.

⁵ Card. falsa.

⁶ Legion. convincitur.

⁷ Multandus est falta en el códice Toled. got., en Card. en el Legion. y en Lind.

⁸ Legion. y Lind. libertatem, indebita possint &c.

⁹ Toled. got. Fls. Recesvindus. Legion. añade: Antiqua.

¹⁰ Card. y Lind. facultas.

instantiam ad ingenuitatis libertatem indebitam⁸, possint aliquatenus insultatione venire.

IX. Flavius Cintavintus Rex⁹.

In quibus causis possint testificare servi.

Quod utilitati multorum est congruum, non est nostræ legis decreto prætermittendum: ne tanto cuiquam pateat nocendi facilitas¹⁰, quanto nihil esse putat ex lege quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos reperitur exorta cædes, et nullus adesse ingenuus, qui cædis ipsius patefaciat evidenter scelus; adeo¹¹ si nullus ingenuorum adfuerit, credi servis omnimodo oportebit, ut qualiter inter eos cæsio facta constiterit, agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia et interdum iustitiae cognitio deperit, dum ingenuorum dignitas, aut longe posita, aut de proximo incognita consistit; tunc credi permittitur servis, quum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini sint, aut de re qua agitur cogniti habeantur. Certe nec de aliis causis, nec de maioribus rebus esse sibi credendum sciant, nisi de minimis quibuscumque rebus, ac de terris et vineis, vel de edificiis, quæ non grandia esse consterint, propter quod solet inter hæredes aut vicinos possessores intentio¹² exoriri. Sed et de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari, vel indebita retineri, aut etiam a dominorum iure inilicite evagare; ut per eorum veram cognitionem valeant res ipsæ dominis reddi, et ipsorum indubitate notitia iuste possit intentionis causa sopiri. Non tamen aliter illis credi poterit, nisi et ab omni crimen alieni extiterint, et gravi depressi paupertate non fuerint, ita ut contra ingenuorum dignitatem eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi, ut supra dictum est, cædem exoriri contigerit.

X. ¹³ Flavius Cintasvintus Rex¹⁴.

De his qui se placitorum scriptis¹⁵ obligant, ne pro aliorum causis veritatem dicant.

Plerisque cognovimus ita sese interdum per placitum obligare, ut pro sua suorumque utilita-

¹¹ Lind. ideo.

¹² Lind. instantia.

¹³ Entre esta ley y la antecedente hay en el códice Legionense una intercalada, sin numeración ni rúbrica, que dice así:

Clericos ad testimonium non pulsantis in principio statuendum, ut si quis forte in ecclesia qualibet causam iure apostolico ecclesiæ imposito agere voluerit, et forte decisione clericorum uni parti displicerit, non licet clericu in iudicio devocari ad testimonium, qui cognitor vel præsens fuit, ut nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cuiuslibet persona pulsetur.

¹⁴ Toled. got. sin autor ni nota. Legion. Antiqua.

¹⁵ Legion. vinculis.

te testificari non differant: si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere, nullatenus adquiescant. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se noverint habere licentiam, ut talia commenta instanter inquirant, et inventa disrumpant, atque quos eadem¹⁶ placita nominaverint, centenis flagellis verberando insistant. Ita tamen, ut ista disciplina non ad infamia notam eis pertineat, sed testificandi quod cognitum habuerint, sit illis ex lege concessa semper, et indubitata libertas.

XI. Flavius Cintasvintus Rex¹⁷.

De quibus annis possunt testificari minorores.

Hæc ætas erit constitutis in minoribus annis ad

testimonium admittenda, ut postquam puer, aut puella quatuordecim vitæ suæ annos impleverint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata licentia.

XII. *Vt contra extraneos parentela, et propinquitas testimonium minime dicant.*

Fratres, sorores, uterini, patru, amitæ, avunculi, materteræ, sive eorum filii, item nepos, neptis, consubrini¹⁸, vel amitini in iudicium adversus extraneos testimonium dicere non admittantur; nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se item habuerint, aut in causa de qua agitur, aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit¹⁹.

V. TITVLVS DE SCRIPTVRIS VALITVRIS

ET INFIRMANDIS, AC DEFVNCTORVM VOLVNTATIBVS CONSCRIBENDIS.

- I. *Quales debeant scripturæ valere.*
- II. *Ne incognitam scripturam quisquis²⁰ ille testis scribere²¹ audeat.*
- III. *De pactis et placitis conscribendis²².*
- IV. *Contra priorum definitionem filio vel hæredi non licet²³ ventre.*
- V. *De dannis eorum, qui contra pacta et placita sua venire contendunt.*
- VI. *Ne valeant definitiones vel pacta²⁴ servorum.*
- VII. *De turpibus et inlicitis rebus.*
- VIII. *Ne sub unius nomine causæ res alia²⁵, vel persona callidis definitionibus obligetur: de poena etiam, quæ sit in placitis inserenda.*
- IX. *Quod omnis scriptura vel definitio, quæ per vim et metum extorta fuerit: valere non poterit.*

I. Flavius Cintasvintus Rex¹⁶.

Quales debeant scripturæ valere.

Scripturæ, quæ diem et annum habuerint evi-

denter expressum, atque secundum legis ordinem conscriptæ noscuntur, seu conditoris, vel testium fuerint signis aut subscriptionibus roboretæ, omnes²⁶ habeant stabilem firmitatem. Simili²⁷ quoque et illæ scripturæ valore consta-

⁸ Legion. licet.

⁹ Legion. placita.

¹⁰ Lind. aliena.

¹¹ Toled. got. valere poterint. Legion. y Lind. valere poterunt.

¹² Lind. comprobacione. Legion. contropatione manuum, et earum pena solvenda.

¹³ En todos los códices góticos se lee equivocadamente ologravis.

¹⁴ Toled. got. comprobacione.

¹⁵ Legion. y Lind. aliud.

¹⁶ Toled. got. y Card. sin autor ni nota. Legion. noviter emendata.

¹⁷ Toled. got. omnino habeant stabiles. Firmitate simili quoque et illæ scripturæ constabunt. Lind. omni habeant stabiles firmitatē.

¹⁸ Legion. Similiter.